

1. Баранівська М. Станом на грудень 2023 року в Україні офіційно зареєструвались як волонтери менш 7 тисяч осіб. *Детектор медіа*. 2023. URL: <http://surl.li/wwoscy> (дата звернення 03.12.2024).
2. Дембицький С. Соціологічний моніторинг «Українське суспільство». Громадянська думка в Україні після 10 місяців війни. URL: <http://surl.li/naqqaе> (дата звернення: 04.12.2024).
3. Каплан Ю., Скворцова В., Валецький О. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023-2024 роках : аналіт. доп. 2024. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15> (дата звернення: 04.12.2024).
4. Політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 3-4 (189-190). С.2-89.
5. Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переосінка. *Політичні дослідження*. 2023. № 1 (5). С.144-162.
6. Результати національних щорічних моніторингових опитувань 1992-2020 років. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2020. № 7 (21). С.441-546.
7. Тягнирядно Л. Чим живе громадянське суспільство протягом двох років війни – дослідження. *Zmina*. 2024. URL: <http://surl.li/cekffp> (дата звернення 03.12.2024).
8. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Л.Черенько та ін. 2023. URL: <http://surl.li/xdweaw> (дата звернення 03.12.2024).

Олена ШКУРКО

старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат філологічних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-3443-3555>

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Характерною рисою кінця минулого століття стала поява багатьох наукових галузей, що виникли на стику різних наук у результаті взаємопроникнення гуманітарних, суспільно-історичних, природничих, математичних і технічних наук. У сучасній методології науки цей факт позначається як явище міждисциплінарності, оскільки такі дисципліни використовують поняттєвий апарат, методи, базові принципи тощо, напрацьовані різними науками, і синтезують їх у нових дисциплінах задля вирішення їхніх особливих завдань.

Однією з таких міждисциплінарних наук є юридична лінгвістика, що досліджує мову права, використовуючи «власний науково-теоретичний і методичний апарат, спрямований на фундаментальне системне дослідження мовних явищ і процесів у юридичній сфері, засоби й інструменти ефективної правової комунікації» [4, с. 91].

Зазначимо, що термін «юридична лінгвістика» вперше з'явився в роботі з ідентичною назвою німецького вченого А. Подлеха, що була видана в 1976 році в Мюнхені. В Україні цей термін набув поширення насамперед у працях Ю. Ф. Прадіда, українського мовознавця, академіка НАН України [3].

Мова права (правова мова, мова юриспруденції, юридична мова) – це різновид (підстиль) офіційно-ділового стилю української літературної мови, що має певні стилістичні та структурно-жанрові ознаки, зумовлені специфікою правової сфери та її комунікативно-професійними потребами; вона є основною формою існування правових актів і використовується в правотворчій, правозастосовній, правоохоронній сферах [2, с. 10].

Юридична мова відрізняється своєю багатофункціональністю. Наприклад, їй притаманні такі функції, як:

- номінативна, що пов'язана з називанням юридичних понять і реалій;
- комунікативна, оскільки правова мова є формою передання важливої з юридичної точки зору інформації;
- гносеологічна, що полягає в пізнанні юридичних явищ і проникненні в глибини їхньої сутності, а також оволодінні суспільно-правовим досвідом;

– регульовальна, що пов'язана з правовим регламентуванням поведінки людей у суспільстві;

– аксіологічна, що передбачає правову та морально-етичну оцінку правомірного і неправомірного, законного і незаконного тощо;

– виховна, оскільки мова юриспруденції передбачає вплив на правову свідомість громадян та їхнє правове виховання.

Мова права використовується в багатьох сферах юриспруденції: законодавстві, судочинстві, нотаріальній діяльності, діловодстві, правовій публіцистиці тощо. Безумовно, кожна з цих галузей юридичної науки має свій набір особливих функцій, специфічних рис і мовних засобів подання інформації та характеризується стилістичною різноманітністю.

Юридична лінгвістика має декілька підгалузей, зокрема юридичну стилістику, метою якої є виявлення диференціації мови права за стилістичною ознакою. Її завданнями є дослідження стилістичних ресурсів правового мовлення на лексичному, фразеологічному, семантичному, морфологічному та синтаксичному рівнях, а саме:

– вивчення специфіки використання певних засобів, що притаманні кожному функціональному різновиду мови права;

– визначення особливостей кожного з її жанрів;

– надання рекомендацій щодо використання специфічних мовних одиниць залежно від змісту і мети певного тексту з правової тематики.

Розглянемо функціональні стилі мовлення, що використовуються в різних сферах правової комунікації.

1. Офіційно-діловий стиль має такі підстилі:

– законодавчий, представлений законами, указами, постановами тощо;

– дипломатичний, що використовується у сфері міждержавних стосунків у вигляді угод, договорів, протоколів та інших документів;

– юридичний, представлений актами, позовними заявами, запитами та іншими документами; застосовується в судочинстві, розслідуванні та дізнанні;

– адміністративно-канцелярський, що використовується в професійній сфері, правових взаєминах і діловодстві у вигляді офіційної кореспонденції, контрактів, доручень, заяв тощо.

У законі України «Про правотворчу діяльність» 2023 року, в статті 35 «Мова та стиль нормативно-правового акта» закріплено вимогу щодо формулювання норм права у нормативно-правових актах, де має використовуватись офіційно-діловий стиль, а також наведено його особливості:

1) нейтральність і стриманість, відсутність емоційної, експресивної, розмовної лексики та індивідуальних авторських рис;

2) використання віддієслівних іменників, безособових і наказових форм дієслова;

3) використання прямого порядку слів у реченні [1].

Також у цьому законі зазначено, що «терміни, що вживаються у тексті нормативно-правового акта, мають відповідати термінології Конституції України, цього Закону, інших законів, а також нормативно-правових актів вищої юридичної сили.

Терміни, що вживаються в тексті нормативно-правового акта, мають бути короткими, лексично правильно сформульованими, однозначними, зрозумілими. Перевага надається загальноновживаній та (або) спеціальній термінології державної мови.

Обмеженому використанню під час формулювання норм права підлягають:

1) запозичені іношомовні слова у разі, якщо в українській мові існують рівнозначні відповідники;

2) терміни, що позначають вузькоспеціальні поняття, окрім випадків використання їх у сферах правового регулювання, у яких вони є професійно необхідними (з обов'язковим їх визначенням);

3) застарілі терміни, окрім випадків необхідності забезпечення історико-правової відповідності, з обов'язковим уточненням їх сучасного значення;

4) іменники та займенники, що акцентують на гендерних відмінностях осіб;

5) прислівникові та дієприслівникові звороти.

З метою забезпечення єдності термінології, що вживається у нормативно-правових актах України, створюється Єдиний глосарій правових термінів» [1].

2. Науковий стиль представлений такими підстилями:

– власне науковим (монографії, наукові статті, рецензії, анотації та ін.);

– навчально-науковим (підручники, посібники, методичні вказівки та ін.);

– науково-популярним (юридичні енциклопедії, довідники для населення та ін.).

Для власне наукового підстилю характерним є використання вузькоспеціальної термінології, чіткий і логічно-послідовний виклад матеріалу, позбавлений будь-якої емоційності.

Навчально-науковий і науково-популярний підстилі орієнтовані на широку аудиторію реципієнтів, тому потребують використання мовних засобів, що забезпечували б зрозумілість і доступність наведеної інформації, чим можна пояснити наявність у таких творах публіцистичних і риторичних прийомів, а також експресивних елементів.

3. Публіцистичний стиль обслуговує сферу суспільно-правових відносин, зокрема використовується в масмедійному просторі, а саме в юридичній періодиці, теле– і радіопрограмах, що мають правовий характер, а також у публічних промовах, дебатах тощо.

«У публіцистично-правових творах висвітлюються актуальні правові проблеми сучасного суспільства, надається правова оцінка тим чи тим подіям, явищам, фактам, що впливає на правову свідомість громадян, плекає їх правові почуття та правову культуру. Правова публіцистика ... покликана захищати суспільно-правові цінності, формувати почуття справедливості, відповідальності у виконанні своїх обов'язків і дотриманні закону» [4, с. 94] .

Стильові засоби юридичної публіцистики поєднують елементи різних функціональних стилів, тому характеризуються одночасним використанням конкретної та узагальненої інформації, стандартних і експресивних мовних засобів, що забезпечує як абстрагований, так й образний виклад матеріалу.

4. Розмовний стиль у правовому мовленні реалізується в таких видах професійного спілкування:

– офіційне, що відбувається під час ділових зустрічей, переговорів, нарад тощо і характеризується поєднанням елементів розмовного стилю й офіційно-ділового або наукового;

– неофіційне, для якого є характерним невимушеність і, відповідно, більша мовна свобода, що призводить до використання емоційно забарвленої лексики і навіть свідомого порушення мовних норм (наприклад, використання професійного сленгу).

Отже, для кожного функціонального стилю у правовому мовленні існують певні правила добору, організації та використання мовних засобів, що базуються на врахуванні стильової та жанрової приналежності юридичних творів.

Результати стилістичних досліджень правових текстів, що належать до різних стилів і жанрів, допоможуть юристам, які займаються правотворчою, перекладацькою, лексикографічною діяльністю тощо, правильно оцінити стилістичні параметри мовних засобів, що були використані в юридичних документах, виявити порушення стильових норм задля їх вчасного виправлення і запобігання появи зазначених недоліків у подальшому, а також сприятимуть досягненню високого рівня мовної компетентності в різних сферах правової комунікації.

1. Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення : 04.02.2025).

2. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О. А. Лисенко та ін. Харків : Право, 2020. 330 с.

3. Прадід Ю.Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи. Мовознавство. 2011. № 2. С. 31-37.

4. Шепель Ю. О., Шкурко О. В. Мова права як окремий стильовий різновид української літературної мови та юридичного дискурсу. Лінгвістика. Лінгвокультурологія : зб. наук. пр. : Іншомовний дискурс : складники, проблеми та навчання : наукова монографія / за заг. ред Панченко О. І., Шепеля Ю. О. Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2016. Т. 9. С. 91-96.